

Bijlage van website De paap van gramschap; www.cubra.nl.
Lemma: Arleboutius. Uit: Taxabdria: 1908.

TAXANDRIA.

TIJDSCHRIFT VOOR NOORDBRABANTSCHЕ GESCHIEDENIS EN VOLKSKUNDE

ONDER REDACTIE VAN

W. J. F. JUTEN,

SCHOOLOPZIENER IN HET ARRONDISSEMENT BERGEN-OP-ZOOM,
LID DER STATEN VAN NOORD-BRABANT,

EN

G. C. A. JUTEN,

R. K. PRIESTER EN KAPELAAN TE GINNEKEN, LID "AN VERSCHILLENDE
BELEERDE GENOOTSCHAPPEN

MET WELWILLENDE MEDEWERKING VAN VELE DESKUNDIGEN.

VIJFTIENDE JAARGANG.

TWEEDE REEK S.

VIJFDE JAARGANG.

BERGEN-OP-ZOOM.
GEBROEDERS JUTEN.

1908.

INVOERING DER HERVORMING
TE TILBURG.

In het bezit van den heer J. van der Kop, gepensioneerd Kapitein der Mariniers te Overveen, bevindt zich een handschrift ter grootte van ongeveer 150 bladzijden kwarto formaat, waarvan 131 beschreven. De titel luidt: Genealogie van de familie van Ar 1 ebout beginnende, met het jaar 1545, behoorende tot de familie van van der Kop, in order gebragt door Mr. C. van der Kop Cornz., medicinæ doctor in MDCCLXXV en daarna Advocaat voor de resp. Hoven van Justitie in 's-Hage, Agent van den Hertog van Saxon Weimar en Eisenach bij Hun Hoog Mogende en Commissaris over de Notarissen onder het Hof van Holland ressorterende.

Op bladzijde 1 vindt men het volgende „Cort Verhaal” waarvan zeker door velen onzer lezers met belangstelling zal worden kennis genomen.

Wel is er elders reeds uit gepubliceerd, doch het komt der redactie dienstig voor, het hier in zijn geheel op te nemen.

*Cort Verhaal van het Gedenk-waardigste,
't welk is gepasseert omtrent mynen Dienst tot Tilborgh.
A^o 1633.*

A^o 1633. *Alsoo de Hoog Moogende Heeren Staaten Generaal goetgevonden hadden, dat ses van de voornaamste plaatsen in de Meyerye van 's Hertogenbosch met Predikanten der Euangelische Waarheyd voorsien souclen worden; en tot so een loffelijck werk, den E. k. ken Raadt van 's Hertogenbosch hadden geauthoriseert met volle magt, om bequaame personen daar toe te beroepen ;so ben ik van deselve op het onversienste daar toe ontbooden in 't midden van April A^o 1633. Ik heb my gewillig gesteld tot den*

Dienst Gods, en syner H. Kerke; Ben den 23^{en} d^o binnen den Bosch gekoomen, hebbe s' daags daaraan nademiddag gepredikt. Den 25^{en} sijn de plaatsen uytgedeeld, en een yder de syne toegeleght, om den Dienst des Heeren aldaar te betreden.

Tot Vught wierd genomineerd D^o J a c o b u s F o c a n u s. Tot Os, D^o Theodorus Texelius. Tot Oosterwijk D^o C a r o l u s G o r t z e n i u s. Tot Oorschot D^o L a m b e r t u s S c h a p e n b e r g h. Tot Helmont, eerst D^o G r i b i u s, daar na in sijn steede eenen seekeren L o g i e r (dog deese sijn nooit tot den Dienst aldaar ingevoerd). Tot Tilborgh, ik, P a u l u s A r l e b o u t i u s.

Dog alsoo de Heeren Staten nog geen ordre gesteld hadden, om ons te introduceeren, so ben ik weder na Amsterdam gekeerd, alwaar alsdan mijn Residentie was: *Eenige weeken* daar na sijn wy alle opontbooden, om met den eersten ge-examineert en bevestigt te werden. Wy verscheenen sijnde, Wierden ge-examineert, *namentlijk die* A^o 1633. noyt waren in dienst geweest van eenige kerken: gelijk D^o Focanus tot Blesjensgraaf; en D^o Gribius in de Engelsche kerk **van den Bosch; t' Examen** gepasseert sijnde **meenden wy met den Eersten een yder op sijn plaatse ge-introduceerd** te werden, gelijk **ons was aangeschreven**; dog het was verde van daar. **Want** naar veel moyten, solliciteeren, heen en weder reysen, so is eyndelijk dit werk aangevangen op den 7 Julii als wanneer D^o T e x e l i u s is na Os heenen gevoert, geconvoyeert met eenige Te Os Texelius vuurroers. Aldaar gekomen sijnde, is hy bevestigt van D^o J o h a n n e v a n d e r H a g e n, predikant tot Eyndhoven: De Deuren van de kerk sijn geslooten, uyt last van de Ho. Mog. Heeren Staten: en een slot is aan deselve geslagen; van 't welke D^o T e x e l i u s de sleuter ontving, om alsoo alleen over de kerke meester te sijn: Te Vught Dagh naderhand; des daags daaraan is D^o F o c a n u s tot Vught Focanus ge-introduceert; de kerke wierd van de Stathouder des Hooghschouts met geweld opengeslagen alsoo de Paap met de sleutels sig t' soeke maakte; de Beelden en Paapsche

Ornamenten Wierden door eenige Oude *Vrouwkens devotelijk wegh gedragen*: D^o *Junius*, Predikant tot 's Hertogenbosch heeft D^o *Poco* nu m als dan in *synen* dienst bevestigd.

Doe meynden *wy* dat men met ons ook voortgevaaren soude hebben, maar het is weder verhinderd, men weet nauwlijks door wie off wat oorsuake: *ondertussen* quam het leger van den *Prins* van Orangie n tot Boxtel leggen, daar *wy* veel *geloops* hadden, om tot ons voornemen te koomen, *seer* dikwijls *hoope krijgende*, en weder *verliesende*, want *de* Satan ons altoos in de wegh was.

A^o 1633. Den 6° Augusti *sijn wy eyndelijk* tot dit ons voorneemen gekoomen; D^o *Schapenbergius*, *Gortzenius* en Ik met D^o *Focano*, die ons *soude bevestygen*, *sijn* 't samen uytgereden op eenen *wnagen*, uyt het *leeger* tot Boxtel, geconvoyeert met 50 off 60 *Ruyteren*, over *dewelke* mijn Heer *Bergaigne* *sels* in *persoon* commandeerde; *Wy*, niet *weetende* wie van ons *Drien* eerst *soude* bevestigd worden *quamen* tot *Oosterwijk*; de sleutelen van de k. k. *waaren* gegeven in de handen van eenige van onse *ruyteren*, die voor uyt *gereeden waaren*, quansuys om *wagt* op den *Toren* te stellen; so dat *wy* daar *gemaklijk* in raakten, en D^o *Gortzenius* *wierd* door D^o *Focano* bevestigd; Als de *Ruyterye* en *wy* een *wynig* *ververscht* hadden, namen *wy* van *Gortzenio* ons afscheyt, *rydende* naar *Oorschot*; aldaar hebben de *knnonyken* so veel te *weege* gebracht, dat sy de grootste k. k. *inhielden*, *versee-*
Te Oosterwijk
Gortzenius
Te Oorschot
Schapenberg
kerende solemnelijk, dat de *kleyinste* was de *Oudste*, en alsoo de *hoofkerke*; en hoewel ik *haar* *bedrog* wel merkte, en veel *reedenen* *bybragte*, om den *hoofschout* te *persua-*
deeren, dat *wy* niet moesten *sien* op die, die wel eer *mis-*
schien de *voornaam* & k. k. was geweest, maar welke dat se nu ter *tijdt* was, so heeft hy *nogtans* (om *vreedens* wille) *toegestaan*, dat men de *kleyne* voor die van de *Ge-*
reformeerde Religie *soude* *inruymen*, so *wierd* dan D^o *Schapenberg* daar in bevestigd. *Twelk* *gedaan sijnde*, *ver-*
lieten wy hem, en *quamen* tegen den *avont* wederom in 't

leeger. Doe was het wederom onseker off het met my ook *sijn* voortgang hebben soude: Dog het wierd van *mijn* Heer den Prins van Oranngie n geconsenteerd, dat het s'anderen daags *mijn* beurte soude *sijn*.

Den 7° Dito *sijn wy* derhalven geheel vroegh *weeder* ^{Beves-} uit gereeden, weesende geconvoyeert van omtrent 200 ^{ticht tot} paarden; *mijn* H^r den Hooghschout hadt wederom over ^{Tilborgh} die de commando. Tot Tilborgh gekomen *sijnde*; de k. ke ^{P. Arle} is wel geoopent, en met een de deur van den Toorn, om ^{bout} waght daar op te stellen, dog terstond maakte hem de koster met de sleutels 't souken: alsoo *deeden* ook den capellaan, k. k meesters, en al die daar omtrent wonende iets te seggen hadden aan 't kerkelyke; onder tusschen wierd de Toorn deur *weeder* toegeslooten, eer de waght daarop gesteld was, en *dewijl* dat de sleutelen wegh waaren, moest men de *deure* met geweld oopenbrbeken; Als ik dan gepredikt hadde (het was eeven op eenen Sondagh) wiert ik van D^o Focano in mynen dienst bevestigt; de Actie gedaan *sijnde*, heeft men al de deuren van de kerk verseekert, en vastgeslooten, op dat niemand daar teegen *mijn* dank inkoomen soude; de Groote Toorn deur in slot *sijnde*, is het slot met groote moyte afgeslaagen: Een grendel slot (expres tot dien eynde meedegenoomen) is van buyten daar aan gespykert; waar van de sleutel in presentie van den Schoutet van 't dorp, en seer veel andre bystanders *solemnelyk* my wierd behandight van *mijn* Heer den Hoogh Schout, alreede te *peerde* sittende, *gereet* om weg te ryden; *Datelyk* daar op *bliesen* de Trompetten, de Ruyterye vertrok, en ik vont my alleen onder so veel *gepassioneerde* Papistische boeren, dies ging ik na *mijn* Logement; Dogh eer de Hooghschout van my scheidde, gaf hy my niet alleen met den sleutel een ernstige vermaninge om dien wel te bewaaren, **maar** *hy* gebodt ook den Schoutet, president en andere, my wel te verdedigen voor onheil.

Den 9^{en} dito *quamper* tydinge, dat D^o Go r t s e n i U S gevangen was; dogh daar *nu* verstonden *wy*, dat een

partye soldaaten van Diest hem hadden willen meedaneemen en dot de schout van Oosterwijk sulx hadde verhindert, dewijl hy geen last daar toe en hadden.

Den 10^{en} dito op *Laurentiusdagh* quam ik wandelende over het kerkhof gegaan, alwaar ik de Paap vont staan prediken; Hy riep veel van Laurentin, dat hy met groote standvastigheid op den rooster gehraaclen was; dat alsoo ook zijn toehoorders standvastigh moesten zijn in haar geloove, 't welk hy het Oude noemde; voornamentlijk dewijl de ketters gekoomen waaren om haar te tenteeren, en hadden nu al reeds de kerke ingenoomen. Hy vervloekte en verdoemde hem selven tot in 't midden van de helle, by aldien de Roomse Leere niet opregt waare, en alle andere ketteren, die niet en konden salig worden. Lu t h e r u m lasterde hy afgryselijk, alsdat zijn moeder hem ontfangen hadde door conversatie met de Duyvel: dat hy selfs wel een meutjen souts met de Duyvel gegeeten laadde; en als hy des nagts overleide hoe hy de misse soude omstooten, so leerde hem de Duyvel daar toe zijn argumenten; dat seide hy wel stoutelijck, dat Lu t h e r u s selvs alle beleden hadde.

Ca l v i n u s liep niet mis: want hy was een schandelijk booswigt, die om zijn Sodomie tot Oion in Vrankrijk was gegeesselt, en naet de franse Lelie op zijn rugge gebrandmerkt: Dit en diergelyke wist hy wonderlijk te vertellen, en met dus danige Fabelkens was hy gedurigh besigh om 't volk teegen ons te verbitteren.

Den 17 Oct. geschiedde dien droevigen misslagh van J. Si l v i o, die ons lange daarna veel herten leef veroorsaakte: soo sogt de satan op alle manieren den Loop des H. Euangeliums te verhinderen.

Den 25 sijnde *Crispijnsdagh*, begonden eenige schoenmaakers gesel-en (die deesen voor hauren Patroon houden) de klokken te luyden: Ik by haar gekomen sijnde heb het haar met scherp dreygen verboden, hoewel ik alleen sijnde niets tegen haar vermogt om te beletten; even wel sy staakten't en liepen heen.

Den 30. Na dat ik mijn Predikatie in de kerk hadde geryndigt, ging ik tot den Paap in de schoole, die aldaar sijn mis hadt gedaan; seyde hem aan uyt last des Hooghschouts, dat hy sijn dingen niet meer aldaar so aan 't kerkhof mogte doen, om dat de Paapse toehoorders, veel en partiaal sijnde, die geene, die geern tot het gehoor des suyveren wordts Gods gekoomen souden hebben, vervaart maakten en afschrikten, want 'men niet in off uyt de kerk konde koomen, dan voorby haar heen passeerende: Dit gaf oorsaake van veel woorden, argueringen en schere-menten, die daar vielen; waar over de schoole weeder met pausgesinden vervuld wierd; en ik stont alleen onder dien hoop, als onder. rasende Wolven: nogtans en deden sy my niet quaats, hoewel de Paap van Gramschap raasde en alsoo ik iets teegen hem in bragtte, daar hy met goede reeden niet wel op wist te antwoorden, so hief hy sijn vuyst op, seggende, dat hy my slaan soude, so sijn handen niet te hylig en waaren; waar op ik mijn mantel onder d'een arm slaande seyde, sijn Uw handen hyligh, de myne sijn het ook; daar oover een gelag ontstond onder de omstanders; na eenige andere woorden, ging elk sijns weeghs; naderhand heeft de Paap eeven hartnekkiglijk het kerkhof era sclaoole ingehouden, niet passende op eenig verbodt; want hy mercte, dat hy my hier door groote schaade in mijn toehoorders deede; veele niet meer dervende voorby die Paapse spotters passeeren

Den 1^{en} Nov. sijnde Aller Heyligen, is de sleutel van de kerk my afgehaald onder pretext van een dooden te moeten begraven; Als de k. k. geopent was, is een monnick (die voor sijn clooster quam bedelen) in de kerk op de stoel getreden om te gaan prediken: Ik r'huys sijnde, creegh eenigla quaat vermoeden, gingh derhalven daar heenen om te besien, off my geen part en wierd gespeeld; by de k. k. komende, bevont ik het eeven alsoo ik het hadt gevreesst; want na dat ik de Deur (die sy van binnen met een hout toegemaakt hadden) open geuritselt hadde, so sagh ik een vremden monnick op de stoel staan prediken,

en het volk *tamelijk* veel in getaale *toeluysteren*; Ik liep van stonàen aan onder 't volk tot voor den Predikstoel doordringende; gebodt den Monniok te swygen; protesteerde *oover sijn* stoutigheid; vraagde uyt *wiens last sulx* geschiedde; *Hij* stont verbaast, en als hy poogde voort te vaaren, riep ak, dat hy afkomen soude, dat *hy* ^{genough} het gebod der Ho. Mog. Heeren Staten hadt overtreden, en dat hy het volk in perykel gesteld hebbende *weeder* heen sou gaan, als haar eenige szoarigheid uyt deese oorsaake mogt overkoomen, soo dat hy met 't geuaar van andere *sijn* bedelsack vulde etc. ; *hy* antwoordde dat het *quaad weeder* (want het gantsch ongestuymig *reegende* en *wayde*) hem *sulx* hadden doen doen; dat het volk op 't bloote kerkhof niet *konde geduren*, dat ook de Staten dat sao *quaalijk* niet *neemen* souden, want sy waaren de barmhertige; ik seyde dat sy ergens in een *huys* mogten *geloopen* hebben; Het was wel *teegen mijn dank*, dat sy op 't kerkhof predikten; daar ontstond onder het volk een groote be-roerte, *d'een* dit, *d'ander* dat roepende; op die *selve tijdt* waaren my *koomen besoecken* drie Predikanten uyt *de* Langhstraat nam: van Sprang, *Besoijen* en Capelle; deese waaren my gevolght, als ik na de k. k *gingh*; sy saagen het gewoel, hoorden roepen sla doot, *slaa doot!* gingen *derhalven*, sonder dat ik haar gesien laadde, wederom na *mijn* Logement, 'wel bekommert *sijnde* over *mijn* leeven, om dat sy my *omset* hadden gesien met soo een *meenigte* van roeke loose gesellen; Ik wilde de Bedelaar met geweld van den stoel hebben, dreygde *so veel* ik moght; dog door de groote *meenigte* *konde* ik hem niet *bykoomen*; De Vrouwen *hingen* my om het lijf met tranen in de oogen; de *aansientlijkste* van de *Toehoorders*, *verbiedende* de *quaatwillige*, die vast *dreygden*, *bragten* my uit het gedrang; alle *geevende* alle redenen, die sy best *konden* om my te *vreedden* te stellen; so dat ik *eyndelijk* genood saakt was de predikatie toe te *laaten*; De Prediker versteld *sijnde*, begon weder; dogh *hadde* haast gedaan, ik geloof die alteratie hem van synen teem gebracht haclde. Als hy

gedaan *hadt*, begeerde ik, dat hy eenige dingen *soude bewysen*, die hy *geseit hadde*, van 't voorbidden der *Heyligen*; maar hy seyde, 't is hier geen plaatse en *tijt* om te disputeeren; en met *eenen* trat hy voort na een altaar, knielde *needer*; Ik hem op de hielen volgende, wilde niet toelaaten, dat hy de misse doen *soude*; *want* hy meer als te veel quaats gedaan *hadde*; Het kleet, dat op den altaar *lagh*, smeed ik over hoop, en ging op den altaar *sitten*; tot dat hy *eyndelijk*, buyten geroepen *sijnde*, *heenen gingh*, daar stonden wel veel onverstandige boeren rontom my, spottende en dreygende, dog niemand *deede my* eenigh hinder, tot dat sy ook alle heen gingen; Doe sloot ik de *Deure* toe, dankende Godt, dat hy my soo *merkelijk* *hadt* gesterkt, en my bewaart, en biddende om *sijn* verdere genade, etc.

Den 6^e Nov. heb ik gedoopt het kind van Mr. Peter *Verschueren*, 't welk is genaamt *Johannes*; over den Doop stonden als *Getuygen*: de secretaris van *Sprang* met *sijn* *Huysvrouw*; *Ja cob Jansen* van *Sprangh* met *sijn* *huysvrouw*, Mr. *Michiel* van *Gils* met *sijn* *huysvrouw*; *Lambregt* de *Goreelmaker* van *Oosterhout*; Dit is het eerste kind, dot op de *Gereformeerde Reliye* binnen *Tilborg* is gedoopt: *Godt* geve dat vele duysenden daar op mogen volgen.

Den 24 hebben eenige de *clocken geluyt*, ter eeren van *St. Catrina*, *welkers* dagh daar op volgde; *als* ik de kerk *hadt* toegeslooten, *sijnse* door een *Gat* in de kerk *geclommen*, en hebben alsoo tot *s'avonds* laat met de *clocken* *geramelt*, sonder dat ik 't kon beletten.

Den. 27 hebben tien off twaalf jonge *gesellen*, *God efr y cl*, de soon van mijn hospes, met *knuppelen* dapper afgesmeerd, so dat hy *verscheyde reysen* ter aarde *viel*; *sijn* hoofd was met buylen beset, en *sijn hand*, daar hy hem wat *meede* beschut laadde, was seer dik *geswollen*, en bijna niet *sluytelijk*; die *moetwilligen waaren* hem *gevolgt*, uyt een huys van de *Velthoven*, tot op het vlakke velt; *hy* ontliiep haar van 't velt in een huys, daar *sy* met

gewelt inbraaken, en hem *deerlijk* sloegen, roepende, *gy sijt een geus, wilt gy uw niet bekeeren, wy sullen uw bekeeren, gy en sult deesen avont niet leevendig uyt onse handen koomen, en diergelyke. Dat alles was alleen om dat hy te kerke gingh: Eyndelijk* ontliet hy haar ten huysse *wytspringende*, en so voorts cruypende door heggen en hagen, ja door het waater loopende; waar door en mits de duysterheit *sy hem* misteden, ondertussen tot *mal-kand'ren* roepende, *waar is den schelm gebleeven; Het schijnt sy niet anders voorhadden, als hem te vermoorden. Hy quam al druypende seer verbaast in mijn logies ge-loopen;* de Heere behoeede ons voortaan voor meerder *onheyl.*

Den 4 Dec. *sijnde* de dagh van St. Barbel, hebben ds Gildebrouers van Barbel de beest gespeeld, *sijn* op den Toorn geklommen, *beyerden* en luyden met de klokken, tot dat ik in de kerke komende om te prediken, de deure van den Toorn toesloot; doe *saten sy* daar een *tijdt lang* als gevangen; de *coster* wilde haar *uytlaten*, 't welk ik verboodt so dat sy door koude en *onpatientigheyt ge-dwongen sijnde, haar selven langst een koorde hebben nedergelaten, terwyle wy songen.*

Den 6 hebben de St. Nicolaas Gasten ook haar devoir . gedaan om te *luyen, daar toe sy tot twee maal toe door een vensterken in de kerk* *sijn* *geclommen*

Den 9 hebben sommige *vrouwen by den avont mijn Hospita* op de straat aangerant, *syvatteden* haar by de armen en songen een *schandelijk liedeken tegen haar ge-diglat;* en overmits sy (als *recht* was) haar wilde *defen-deeren,* ter needer slingerende een *off* twee vrouwen, die haar wilden *vasthouden,* so is een man uyt een *herberge uytgesprongen* en met een bloot mes haar nagelooopen, so dat sy met haar soon (die op het geraas der vrouwen *sijn* Moeder was komen *ontsetten*) ter *nauwer* nood En *des* soons huys haar hebben *gesalueerd:* ik en *mijn hospes* daar *niet* van wetende, *saten by den haart, hooren onver-waghts een moetwillige op straat groot getier maken, en regt op onse deur aankomen, hy klopt er een tijt lang op*

met groot geweld, *gedurigh* roepende komt er uyt gy dief, en diergelykke, *mijn hospes ongeduldigh sijnde* wilde met een *carrabijn* op den geweldiger, en *and're* boeren die daar omtrent *waaren*, uytvallen, so dat ik meer bekomert was, om hem binnen te houden, als over het *quaat*, dat ons *van buyten* wiert gedreyght; de Booswight en *d'and're* *sijn* stillekens vertrokken, als sy vernamen, dat het roer op *haar gespannen* wierdt; en als 't in de *lugt* was *losgeschooten*, om *haar* te meer te vervaaren, *sijn wy* ongemoyt gebleeven; dit geschiedde op den selven dagh, als *Go ù e f r y d* in den Bosch gekiaagt hadt over het voorverhaalde geweldt.

Den 21 Dec. of St. Thomas dagh, is een van de k. k. deuren (*comende van aghter aan het coer [choor]*) opengedaan, ik weet niet door wie, dog 't is buyten twyfel, dat het door *order van de Paap* is geschiet; de *cram van 't slot*, dat door bevel der *Heeren Staaten* daar was *aangeslagen*, is *afgebrooken* geweest; En alsoo die *deure* open sijnde is het volk in de kerk gekoomen, ook door *and're* deuren, die *men van binnen* konde open doen, ik *sette my teegen den Paap*, om te verhinderen *synen* dienst, Dogh konde hem op *geenderley* wyse tot afstand brengen, *overmits de hoop* te groot was, dan dat ik *alleen* haar hadt konnen verhinderen; so most ik *van daar* vertrekken; en de *pape* hebben *van die tijdt af*, hare *superstitien* in volle kracht *gepleegt* in de kerke: waar over ik *genoodsaakt* wierdt, daar niet in te prediken, *gelijk* ik tot nogh toe had gedaan; want *hoewel* de Paap *voorhieldt*, dat hy my niet wilde verhinderen, so bleef hy *nogtrens* met *sijn* dingen *besigh*, niet alleen tot *neegen Uren*, maar ook wel tot tien *jaa* tot *elf Uren*; soo dat het geheel *ongeraaden* voor my was, als dan te *beginnen*, want ik dus doende niet alleen met hem *verdeeld* soude hebben, maar ook soude *verde* aan de *quaatste* *coop* *sijn* geweest; als die op eens anders *gelieven* *moste* *waghten*; 't welk niet alleen *strijt* *tegeu* het *respekt* van *onsen* staat, **maar** *sel/s* ook *teegen* die *Eere*, die *wy* den *Godtsdienst* *schuldich* *sijn*, en

konde niet anders gedyen, dan tot de grootste kleynaghtingh van onse Religie; in die plaatse, daar se haare gruwelen pleegen, daar haar beelden staan; naa haar; op haar believeu; En bovenal, ons was noyt ordergegeeven om te prediken, anders als in die kerken, die van de Pauselyke ornamenten ontruymt, en den waren Godtsdienst alleen toegeeygent waren, so dat ik geen maght hadde hier in toe te geeven, voor en al eer ik daar toe van de E.E. Magistraten orclre hadtontfangen, want dat aan haar hingh, de papen toe te laten, off uyt te dryven, en niet aan my.

Anno 1634.

In Januario Anno 1634 isser schryven gekomen van mijn Heer Berga ignie uyt last van haare Ho. Mog. aan den schout, Pastoor en andere, waar in haar gelastet wiert, dat se de kerke souden hebben te verlaaten, en die selve voor die van de Religie alleen soudenlaaten; dogh sy hebben daar niets opgepast. Ik waghte een longen tijt, om te sien off daar geen veranderingh in soude koomen, dog te vergeefs, want het soo langs soo erger ging; daarom ben ik omtrent Maart na 's Gravenhage vertrokken: versoekende aldaar, dat haare Ho. Mog. eenige ordre wilden stellen om de Papen uyt onse kerke te doen vertrekken; ofte andersints dat wy moghten weeten, off dat haar E.E. meynige waare, dat wy souden verdeelen, en by gebeurte in deselve prediken; op welk versouck is gevolght, een gantsch onverwagte resolutie, te weeten, dat de Paap van Os (die in 't inneemen der kerken de eerste roervink was geweest) gevangen, en criminelijk teegen hem geprocedeerd soude werden. Wy wisten nauwelijks wat wy denken souden, om dat niets op ons request en wiert beslooten; maar geheel buyten onse meyninge; daarom heb ik weeder op nieuws by requeste begeert, dat de E.E. Heeren haar meyninge souden gelieven te ontdekken, aangaande mijn plaatse, daar op korts daar aan wiert geresolveerd, dat de k. ke voor die van de Religie vry, en

onverhindert alleen soude moeten blyven, als ook dat de Pauselyke ornamenten, beelden, etc. van de pausgesinde daar uyt gehaalt moesten werden off souden andersints uyt last van haar Ho. Mog. wegh genomen werden; onder. tussen eer ik wederom 't huys was wedergekeert, so wierd de Paap van Os uyt sijn k. k gehaalt en gevangen genomen.

Den 24^{en} April A^o 1634 't welk was de vrydagh voor paasschen; hy is binnen den Bosch gebraght, en op de gevangespoort gestelt in heghtenis, alwaar hy na gelegentheid van die plaats wel is getracteert.

Den 29^e April als ik eenige daagen weder tot Tilborgh geweest was, is het bevel der E.E. H^{ren} Staten rugtbaar geworden; men quam my raatvragen wat men met de beelden soude doen; ik gaf tot antwoorde, dat een ygelijk de syne soude weghaalen, te weetn de Gilden, de k. k. meesters, en wie daar over eenige hadden te seggen; daar op is de k. k. weeder leedig gemaakt, en 's daags daar aan, hebben wy den dagh des Heeren in de kerke geheyligt.

Den 2^{en} May s' morgens tussen 7 en ag't uuren quamen ^{Gevangen} eenige soldaaten cloppen aan 't huys daar ik was gelo- ^{na Breda} gieert; ik cleede de Deure selfs open, so haast sy inquamen seyden sy dat ik mijn schoenen soude aantrekken, en met haar gaan; 't welk ik cleede, wel merkenle wat er gaande was: Een weynigh voortgegaan sijnde, quamen wy by nog etlyke soldaten, die my seyden dat ik niet alleen soude sijn, want mijn confrater van Oosterwijck my vertoefde; Aldus quamen wy ter plaatse daar ik D^o Gort ze niu m vondt; Wy sagen wel dat onse reyse op Breda gemunt was, en dat er geen ontworstelen en was: so dat wy na den middagh gevankelijck binnen Breda sijn inge^{leyt}braght; Alwaar wy voor den Gouverneur Monsr de Masieres geweest sijnde, van den anderen sijn gescheiden; G o r t s e n i u s wiert geleyt na de herberge in den prins van Orangien; en ik wiert gebraght op den Gevangen Toorn: • Duar heb ik geseten, op de plaatse die men de Burgers Camer noemt; tot den 23 may, als wanneer ik veranderen

most van plaatse; geleyt sijnde voor de Giool, alwaar ik niemant mogt sien of spreken, ook niet een Psalmboeksken by my hebben; want hetgeen ik hadde, met nog een eenigh *qnder* boeksken wiert my afgenomen; en by den Gouverneur gebragt; daar sat ik verschoven in een stink-gat, *gescheyden* van alle menschen, maar niet van den Heere, die in alle plaatsen woont, en noyt afscheyt van die hem van herten dienen.

Den 27 May ben ik weder van daar afgelaten op mijn eerste plaatse; waar ik meerder *vryheyt* hadde van uyt-sight, en met sommige menschen te spreken; In die plaatse liet men my wederkomen, na dot ik van mijn handt hadt getuygenis gegeven, hoe ik te vooren hadt geseten en hoe men my weder hadt herstelt in mijn eerste conditie, *dogh* genoegh striktelyk gevangen; Dit besclaeyt wiert van my versogt, om dat de Paap van Os in den Bosch gedreygt wierdt, dat men hem in de Gyool soude sluyten, so men my niet civilyker tracteerde.

Den 3 Sept. Even op den Middagh, sag ik uit mijn gevangenisse buyten de stat aankoomen, een goet getal van Ruyteren, dewelke waaren uyt het leger van den Prince van Oranjen, vooraf gesonden om Breda te berennen; 't welk in sulken snelheyt geschiede, dat sy eer voor de stat waren, als eenige die kontschap souden brengen; so dat zelfs de eenige compagnie Ruyters, die daar binnen lagh, niet konde uytryden om beesten, era diergelyke nootsakelykheyt binnen te haalen; waar toe sy Wierden gecommandeert, dog waren genootsaakt binnen te blyven.

Den 5 Sept. geheel vroegh sagh men de Infanterie aan komen trekken, met de Artillerye en cliergelyke nootsakelykheden, als off het op een formeele belegeringh laadt aungesien; Doe begonden eerst te regt ver stelt te worden de gespangioliseerde van binnen, wetende, dat sy haast veel dingen gebrek souden hebben, dog meest soldaaten, want die gantsch wynig waaren; so dat veele begonden haar rekeningh te maken, van haast te sullen moeten ver-

trekken; Ik ondertussen was seer verblydt, meynende *mijn* oerlossingh voor de *deure* te sien.

Den 8 't welk was een vrydagh, doe ter *tijt* heyligh ter Marien Geboorte, heeft men seer *schielijck* in den *morgen* stont de tenten in 's *Princen* leger *sien* nederlaten, de karren, wagens en diergelyke *begonden* weder te *rugge* te trekken, langhs *dien* wegh waar henen sy gekomen waren; en so ook het voet en Puardevolk, so dat men wel merken *konde* dat de *belegering* opbrak; uyt de stat wierd dapper geschoten op de wykende, veel meer dan in 't aankomen; Dogh ik was *grotelijks* verstelt, siende my so dnerwagt ontrooft van die *schoone* hope, die ik tot *mijn* verlossinge hadde. De meeste schade die omtrent de stat geschiedde, was wel, dat de Gouverneur vele huysen rontsom de stat liet *aan* brandt steken, opdat des *Princen* volk daar in niet soude komen logieren, want sy hem schenen al te naby de stat gelegen te *sijn*.

Voorts is het meest al den *tijt* myner gevankennisse eeveneens met my *gestelt* geweest, behalven dat eenige weken langh niemand by my moghte komen, om my te spreken.

Als ik alsoo omtrent 10 maanden hadde *geseten*, heeft my de Cippier eens met genomen, buyten den Toorn: 't welk my soo veraltereerde als ik die oopen lugt begon te scheppen, dal ik by na ter aarden *needer* seegh, door de drayinge in mijn hoofd. Daar na aght dagen geleden, heeft *hy* my weder eens uytgeleydt, en voorts heb ik *som* wylen door de stut mogen *wandelen*, mits dat ik op den toorn quam slapen: Dese vryheyt wiert my *gegunt*, om dat de Paap van Os, tegen den welken ik was gehouden geweest, alreede was ontslagen en vry.

Naar veel moytens heeft *my* den auditeur (*K i e b 0 0 m* genaamt) toegestaan dat ik mogt vertrekken, mits stellende een *borger* tot borge, dat ik weder binnen soude komen, als ik ontboden soude worden, Ik hebbe daar toe bewillight eenen Pieter Claassen.

Anno 1635.

Ont-
slagen
van de
Gevange-
nis

Den 26 Aug. 1635 ben ik op de voornoemde borghtocht ontslagen, ende also het een Sondagh was, hebben my eenige borgers, die van de Religie waaren, geconvoyeert tot Ginneken, alwaar wy hoorden predyken D^o Mispelbl o m, predikant van Caam en Ginnekens: Aldus heb ik de eerste k. k. gangh gedaen, na dat ik 482 dagen in heghenis hadde geweest; ik vertrok op dien selven dagh met D^o Mispelbl o m naar Zeelant om te verneemen off ik iets goets konde doen, voor mijn confrator Gortzenio: dogh hebbe niets besonders kunnen verrichten: **Eenige** papen, die op sommige schanssen in Vlaanderen gevangen saaten, sijn naderhant ontslagen, hoewel ik mijn devoir dede, dat sulks niet soude geschieden, ten ware sy D^o Gortzenio sijn vryheit beschaften. Uyt Zeelant ben ik gekomen over Dordrecht en Geertruydenbergh tot Tilborgh, alwaar ik de bysonderste van de Gereformeerde Religie hebbe begroet, ende alsoo ben ik ten Bosch vertrokken, alwaar ik eenige daagen geweest sijnde naar Hollant gereyst ben; meest om te besien hoe het stont met het sterfhuys van mijn Ouders, die beyde, met nogh and're bloetverwanten meer, ten tyde myner gevangenisse waren overleeden: 't welk geschiet sijnde heb ik my weder na 'S Hertogenbosch vervoeglat; om aldaar te verbeyden, tot datter een goeden voet beraamt soude sijn om mynen dienst waar te neemen: 't welk niet bequamelijk konde geschieden, terwylen de Paap in die kerk domineerde; dewelke hy weder hadt ingenomen ter tijt myner gevangenisse.

Den 11 Nov op den dagh van St. Marten; heb ik my tot Tilborgh vervoegt by my hebbende Roe l a n d t Roe l a n d t s, die ordineert was van de Heeren Staten tot koster en schoolm^r van Tilborgh; Den Hoogschoutet hadde my meede gegeven sekere missive aan den Pastoor, Schout en andere Regeerders en ingesetenen dier plaatse; Waar in hy haar belaste, dat sy my (of te veel liever ons)

gerustelijk souden laten in de k. ke onsen dienst plegen. Dogh niemant wilde het schryven aan vaarden; de schout was niet te vinden; de schepenen seyden die niet te derven oopenen: De Paap bejegende ik op het k. k.hof, naar dat ik lange op hem hadde gaan wagte; hy weygerde den brief te ontfangen, en naar vele woorden seggende stoutelyk, het is mijn kerke; gingh hy daar in om sijn saken te verrigten; alwaar hem veel volks met devotie verbeyden, so dat ik onverrigter saken, en sonder predyken, met mynen koster weder naar den Bosch keerde: Ik gaf den brief, nogh toegesloten, den hooghschout weder in handen: die (mijns bedunkens) niet veel nader hant heeft gedaan tegen die geene die alsoo sijn nuthoriteyt versmaadt hadden, niet willende sijn aanschryven ontfangen, veel min gehoorsamen; wat reden hy heeft gehadt van sijn sagtsinnigheyt is hem selfs best bekend. Voorts heb ik my binnen de stat gehouden: verdrietigh over den kleynen yver des Heeren.

Anno 1636.

Den 26 Nov. anno 1636 Heb ik tot S'Hertogenbosch ten wyve genomen Sus a nna Pat ijns, dogter von den huysen daar ik was gelogieert, geboren te Leyden den 8 October 1617.

Anno 1637.

Alsoo ik ordinaarlyk des Sondaghs predikte opde groote of Vugter-schans, heb ik aldaar den 10^e May gedoopt een kint van Reynier Haak; 't welk is genoemt Hendrik; Den selven dito heb ik getrouwt Roelant Janssen met Janneken Pieters.

Den 17 May Doopte ik de huysvrouwe van een soldaat onder capteyn Jutphaas, leggende op de schans voorsz. sy was geheel krank van de Peste; haren naam was Mayken.

Op den selven dito troude ik Jan Jansen van Turnhout, soldaat onder Gapt. Jutphaas met Hilleken Gerrits.

N. B.

Alsoo hier voren A° 1634 den 27 *May* (blz. 212) gewaagt word van seker *Getuygenis* dat de **gevangen** gaf schriftelijk van *sijn* hant, waar door hy beter geplaatst wierdt; en dat ik dat *getuygenis* selfs gevonden heb onder de papieren, so sal ik het hier byuoegen, als volgt:

„Nadien ik uerstaa, dat den Pastoor van Os, sigh over „*my* beklaaght, als off door mijn veelvuldige clagten, hem „*eenige* beswaarnisse waar overgekomen, so en heb ik **niet** „*konnen* naarlaten *mijn* selven te ontlasten **van 't geene** „*daar* ik niet schuldigh in en ben, **en** alsoo **inschelijks** „*meerder* onheyl te voorkomen: Hoe dat ik *my* tot nog toe „*gecontenteerd* heb gehouden over *mijn tractement* kan „*blyken* uit mijn eyge Attestatie over weynige *weeken* dies „*aangaande* gegeven, by de welke ik *my* als *nogh* in alles „*houde*; want *niet verandert is*; behalven alleen dat mynen „*Hospes*, v a n *Br u y s s e* 1 t'huys gekomen *sijnde*, met tien „*stuyvers* voor de *maaltijt* niet era is te *vreden*; maar oor- „*deelt* dat ik vijftien behore te geven voor den *dagh*, **so** „*dat wy* nu dagen en geen maaltyden en hebben; overmits „*ik* muar eens des daags eete: voorts heb ik mijn vryheyt „*tot noch* toe gehadt, om binnen den *gevangen* **toorn op** „*en* neder te gaan; *ende* hebbe op die plaatse die men de „*Burgers* Camer noemt, *mijn* *voorneemste* residentie, en „*waar* *my* noyt vier en is geweygert, mits dat ik het *selve* „*betaale*; alsoo dat *behoorlijk* is: ook als *somwylen* **my** „*niemand* heeft begeeren te spreken; en heeft mynen *Cippier* „*dat* niet gezoeygert, *dan* op het begin der voorleede weeke; „*als* wanneer hem door *Authoriteyt* van den *Gouverneur* „*deser* stede is geboden, dat hy niemant voortaan by *my* „*soude* laten, wie het ook mogte *weesen*; die *my* wilde „*comen* versouken: In *allen* *andere* deelen ben ik **niet** „*meerder* beswaart, als ik te voren ben geweest; **Ende ten** „*eynde* den *Pastor* *voorsz.* off wie het sy, moge *weeten*, „*dat* ik noyt anders hebbe *gesprooken* ofte *geclaaght*; so „*heb* ik tot *teeken* der *waarheyt*, met mijn eygen handt

„geschreven, ende 'onderleykent, op den gevangen Toorn tot „Breda, den tweeden dagh Aprilis A^o 1635.

By my (was get.9 Paulus Arleboutius, bedienaar des H. Euangelii tot Tilborgh.

Nogh heb ik *mondelingh* onse moyen en *mijn V^r Sal^r* wel horen verhalen.

- I. Dat *Grootv^r* als hy gevangen wiert niets by sig hadt als een Psalmboekje ende nog een boekje en een courant, en dat hy die van buyten *konde* door *langhey*t van *tijt*.
- II. Dat met de soldaten mede *quam* om hem te vangen een *smit* off *ander borger*, en seyde des *smits* vrouw heel siek te leggen, of *hy* *beliefde* daar by te koomen, en dat *hy* de deur *opdoende* so *geuat wierd* van de soldaten, die om den hoek van 't *huys* stonden en toeschooten.
- III. Dot er nogh een predikant in *sijn* huys sliep, die van *vreese* niet dorst in't syne blyven; dat die. het agter *uytontsnapte*, sig verbergende in 't koorn, en een arm *huysje* indringende door de luyden nog *geborg*en en voortgeholpen *wierdt*. Dit heeft de *Dogter* van die *Predikant* nog wel verhaalt te *Dort*, als tot schande *eenigsints* van de *vreese* van haar *V^r* en tot *Eere* van *Grootv^r's* couragie.
- IV. Dat de *papen Grootv^r* dik wils aan boort waren om te *disputeeren*, en onder alles een *Jongh kaarel*, die seer *overtuygt* wier door *Grootv^r*, so dat *hy* *schreyende* wenschte daar *uyt te weesen*, clogh *naderhant* is hy noit meer verscheenen, na *gedagten* *mogelijk* ontdekt, en nauwer opgeslooten off omgebracht.
- V. Datse *Grootv^r* *dikwils* gedreyght hebben met de doot en de *galgh*, en wel *gesegt* dat die al *gereet* was voor hem.
- VI. Dat *Grootv^r* so *vertrouwende* was op *sijn* Godt, dat *hy* *altijt* seyde tegen de *Papen*, ik *salder* geen *hayr* laten; dat *hy* ook in al de *tijt* niet liet *sijn* hoofd of *baardt* scheeren.

VIL *Dat boven **sijn** hooft nog iemand gevangen sat, wiens vrouw dikwijls quam na haar man sien, diese geclur: met beloften ophielden, dogh eyndelijk de man onthalsden boven **sijn** hooft, de vrouw wederkomende most altijd voor by grootv^{rs} kamer gaan: en vroeg dan na haar man; doe seyde haar grootv^r uw man is al wel, dog gaat na de Prins van Orangien en segt hem hoe dat ik hier sit; want hy kon niet schryven alsoo hem dat niet toegelaaten wiert; die vrouw trok na de Prins, die daar op liet seggen aan de Gouverneur, dat hy sou gevangen nemen **seeven** paapen, en soo handelen als mijn Grootv^r gehandeld wiert, en dat hy daar op beter geplaatst, en getraceert wiert.*

Op bladzijde 29 vervolgt het Handschrift met een *Cort begrip* van 't *geene is gepnsseert omtrent mynen dienst tot Salt-Bommel*; de inhoud daarvan is voor onze lezers van minder belang; alleen vermeldt het, dat Den 30 (Juni 1637) *is daarop gevolght, dat de E.E. Gedeputeerde voorn^t van den k. ken Randt van s' Hertogenbosch versoght, en na veel aanhoudens geobtineert hebben mijn Dimissie van den Dienst tot Tilborgh.*

Het H. S. vermeldt dan verschillende voorvallen, in het gezin en de familie van den predikant.

Alleen halen wij er uit aan, dat vóór den datum van 7 Januari 1639 wordt aangeteekend de volgende Nota: *voortaan word verstaan Ouden Stijl, te vren Nieuwe; en dat 6 Mei 1651 wordt melding gemaakt van D^s Ernestus Mersmannus, predikant te Maren en Alem.*

Het handschrift vermeldt ook dat 6 Maart 1671 voor het stadhuis te Bommel *met den Swerde gestraft* werd Jonkheer Adriaan van Beest van Renou (sic), die op zijn huis te Thuyt *syne eygen huysvrouwe (een fraye Joff^r) op hun bedt heeft koomen te steeken met een stilet soo dat se aanstonts stierf* daar van.

D^s Arlebo u t i u s had hem tot het einde moeten bijstaan, *dewijl deesen Heer een groot vrint van hem was geweest; de Patient om zijn onvermoge dikte knielde niet, toen hem de doodelijke slag werd toegebracht maar was op een laagh stoeltje geset.*

Paulus Arleboutius overleed 26 October 1672 te Zalt-Bommel oud 64 jaar, 10 maanden en 27 dagen.

De eigenlijke geslachtslijst begint op bladzijde 79 en wordt voorafgegaan door een goed geschilderd wapen der familie; blauw met drie gouden pijlen met dikke, afgeronde koppen, gevederd van hetzelfde; de pijlen zijn recht op naast elkaar geplaatst, de beide buitenste met de veeren naar boven, de middelste met de veeren naar beneden.

Op den aanzienenden, gekroonden helm rijzen drie gouden korenaren, gebladerd van hetzelfde. Het wapen wordt vastgehouden door twee gouden adelaars met opgeheven vleugels; devies: Dieu mon appuis.

De *Geslagts-Reekening* begint met *Petrus Arlebout, geboren in 't Jaar 1545, Secretaris der Stad Yperen. Hij vlucht om de paapsche Inquisitie met zijn Vrouw en Drie soonen na Ostende, van waar Hy na Engeland overvarende onderweegen door een scheepshout, hem op zijn Hoofd vallende, sodanig getroffen word, dat hy daar door sterft: zijn vrouw blijft Elf Maanden in Engeland en vertrekt na Leyden in Holland, brengt aldaar haare drie kinderen op, en sterft in 't jaar 1600.*

Een zijner zoons, Petrus, die in 1570 te Yperen geboren was, had uit zijn tweede huwelijk met Johanna van Herwijnen, elf kinderen, waarvan het oudste, geboren 30 November 1608 te Leiden, de latere predikant van Tilburg Paulus Arleboutius was.

Het geslachtboek bevat ook het wapen eener familie van Coenen¹⁾; deze voerde drie ongesteelde groene meerbladen (de ronding naar beneden) in goud.

¹⁾ Anna van Coenen, dochter van Dirken N. Denker, was gehuwd met Marcellus van Horbag. Hun zoon

Wij brengen ten slotte onzen dank aan Mr. Dr. J. C. O v e r v o o r d e, den bekwamen archivaris der gemeente Leiden, door wiens welwillende tusschenkomst wij het handschrift in bruikleen mochten ontvangen.

DE REDACTIE.

HOOG E OUDERDOM.

e Wijk in het land van Heusden is de op pensioen gestelde commis ter recherche Jan Westershuizen komen te overlijden in den ouderdom van 103 jaren en 4 maanden. In zijn leven had hij de bataille van Fontenoi bijgewoond en den staat 70 jaren lang, zoo in hoedanigheid als krijgsman als in die van burgerlijk ambtenaar gediend. Het ouderlijk gezin van den overledene levert een zeldzaam voorbeeld van een lang leven op. Deszelfs vader stierf oud 118 jaren en zijne moeder is in den ouderdom van 103 jaren gestorven.

Bericht in het *Journal du Département des Bouches du Rhin* van 13 November 1810.

Medegedeeld door AUG. SASSEN.

Mr. D i r k v a n H o r b a g, geboren April 1702 te Dordrecht, huwde 10 Mei 1744 aldaar Anna Bovie; van Horbag voerde **zwart** met gouden keper vergezeld van drie groote gouden ringen, en als helmteeken een linker vuist en voorarm, een gouden ring houdende ; arm en vuist **zijn** zilver geharnast ; rond den pols een gouden band.